

Opinnäytetyö (AMK)
Kuvataiteen koulutus
2020

Anu Perkkiö

JOTAIN SINNEPÄIN

– sanojen ja kuvataiteen yhteistyö

Anu Perkkiö

JOTAIN SINNEPÄIN

Sanojen ja kuvataiteen yhteistyö

Jotain sinnepäin – Sanojen ja kuvataiteen yhteistyö on opinnäytetyö, jossa tarkastellaan kuvataiteen ja tekstin yhtymäkohtia. Huomio on näyttelytekstin ja teosten nimeämisen vaikutuksessa suhteessa taidekokemukseen. Opinnäytetyössä vaelletaan myös havaitsemisen ja kokijuuden teemojen ympärillä.

Opinnäytetyön kysymys on, voiko kuva ja teksti toimia tasavertaisessa suhteessa toisiinsa nähden. Asiaa lähestytään valottamalla, minkälaisia mahdollisuuksia kuvan ja sanan yhdistäminen voi tuoda taiteelliseen työhön. Tutkielmassa ei käydä läpi medioita, joissa kuva ja sana mahdollisesti yhdistyvät, kuten kineettinen runo, aseminen kirjoitus tai video- ja valokuvataide, vaan näkökulma on enemmän ikonologinen, merkitystä etsivä.

Vastauksena annettuun kysymykseen opinnäytetyön toisessa pääluvussa tekijä antaa työnäytteen, hyväksyen ettei kuvan ja sanan tasavertaisuus ole välttämättä mahdollista. Työnäytteessään tekijä tuo yhteen sanallisen ja kuvallisen tunnelmaisun, jossa kertoja luo narratiivin. Tuloksessa korostuu prosessinomainen, jatkuvasti kypsyvä tapa hahmottaa taiteen tekemistä, sanallistamista, kokemista ja elämää.

Aiheita käsitellään tietokirjallisten, mutta myös kaunokirjallisten lähteiden avulla. Lisäksi hyödynnetään tekijän päiväkirjamerkintöjä tukemaan havaintoja.

ASIASANAT:

kuvataide, sanataide, taiteen sanallistaminen

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT

TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Fine Arts

2020 | 34 pages

Anu Perkkiö

SOMETHING ALONG THOSE LINES

The Collaboration Between Words and Visual Arts

Something along those lines - The Collaboration Between Words and Visual Arts is a thesis that deals with the intersections of visual art and written word. The focus is on the effect of the exhibition text and naming of the works, in relation to the art experience. The thesis also explores the themes of perception and experience.

The question of the thesis is whether the image and text can work in equal relation to each other. The issue is approached by highlighting the opportunities which combining image and word can bring to artistic work. Thesis does not focus on medias where image and word may combine, such as kinetic poetry, asemic writing, or video and photographic art, but the perspective is more iconological, seeking for meaning.

In response to the question the author provides a work sample in the second chapter, accepting that equality of image and word is not necessarily possible. In her work sample, in which the storyteller creates a narrative, the author brings together emotional expression by using verbal and pictorial tools. The result emphasizes a process-like, constantly maturing way of perceiving the making of art, verbalization, experience and life.

The subjects are processed along with nonfiction but also fiction sources. In addition, the author's diary entries are used to support the findings.

KEYWORDS:

visual arts, word art, verbalizing art

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 HASSUT, HUPSUT SANAT JA MERKITYKSET	9
2.1 Lyhyesti työskentelystäni	10
2.2 Kirjoittamisen häpeä	10
2.3 Havainnoinnista	11
2.4 Rinnakkain vai hierarkiassa	12
2.5 Hyi, en halua nimetä – kokijuudesta ja tietämisestä	14
2.6 Didaisdaa omaelämäkerrallisesti daa	15
3 MARTTA ON ELÄNYT YHTÄ KAUAN KUIN MINÄ OLEN OLLUT TAIDEKOULUSSA	18
4 TÄMÄNKIN JÄLKEEN ON KUVIA JA TEKSTIÄ	33
LÄHTEET	34

KUVAT

KUVA 1. ANU PERKKIÖ, 2018, 50 x 50 CM, AKRYYLI JA ÖLJYLIIDUT KANKAALLE.	8
KUVA 2. MALEVITS, KASIMIR 2016. RED SQUARE, 1915. VIITATTU: 1.11.2020. HTTPS://WWW.WIKIART.ORG/EN/KAZIMIR-MALEVICH/RED-SQUARE-1915	15
KUVA 3. VAARA, ROI 2015. ARTIST'S DILEMMA, 1997. VIITATTU: 1.11.2020. https://www.youtube.com/watch?v=JSqQ66NBF5w&t=46s	17
KUVA 4. ANU PERKKIÖ, 2018, 29,7 x 21 CM, ÖLJYVÄRI PAPERILLE.	23
KUVA 5. ANU PERKKIÖ, 2019, 120 x 80 CM, AKRYYLI- JA ÖLJYVÄRI MDF-LEVYLLE.	25
KUVA 6. ANU PERKKIÖ, 2020, 160 x 120 CM, AKRYYLI- JA ÖLJYVÄRI KANKAALLE.	28
KUVA 7. ANU PERKKIÖ, 2020, 160 x 120 CM, AKRYYLI- JA ÖLJYVÄRI KANKAALLE.	31

1 JOHDANTO

Kaksi erilaista mediaa, kuva ja sana. Miten saisi ne sulavasti ja tasa-arvoisesti kerto-
maan samasta asiasta. Taiteen sanallistaminen on joskus hankalaa. Sanat hapuilevat,
menee jotenkin sinnepäin, ja vaikka kuinka sanallistaisi, teos kuitenkin pysyy siinä kaik-
kine muotoineen ja väreineen, sanattomana. Näiden kolmen opiskeluvuoden aikana
olen opetellut kuvailemaan mahdollisimman eksaktisti taidettani. Nyt pyristelen tarkasta
kuvailusta pois, koska koen, ettei se sellaisenaan tue taiteellista työskentelyäni.

Olen oivaltanut taiteeni olevan kuvallista ja sanallista päiväkirjaa. Puhdistaudun päästä-
mällä tarinoita ulos. Se on tapani hahmottaa ympäröivää maailmaa, mutta ennen kaikkea
sisäistä maailmaani. Jos toista ei olisi, tekeminen tuntuisi rammalta. Tekstiä lukiessa on
mahdollista ajatella kuvin luettua, kuvaa katsoessa sanallistaa kuvan tapahtumia. Sanat
ja kuvat kulkevat liimautuneena toisiinsa.

Henkilökohtainen dilemmani kuitenkin on kokemus siitä, ettei sana voi tavoittaa samaa
kuin kuva. Välillä tuntuu, ettei kieleni kykene samaan kuin sormeni. Nyt jymyutinen:
eihän sen tarvitsekaan! Tuo dilemma ärsyttää ja kiehtoo. Olen opetellut päästämään irti
vaativista sanoista ja antanut virtaavien sanojen viedä. Usein tällä tavoin syntyvät kuval-
liset teoksenikin. Ilman suurempia suunnitelmia, hetkessä. Kuva- ja sanataiteella on
kummallakin omat vahvuutensa. Kuvataide hätkähdyttää ensireaktioltaan. Herättää tun-
teita nopeastikin. Sanataide taas saa aikaan mielikuvia. Kummallakin taiteen muodolla
voi kertoa tarinaa, yhtä voimakkaasti, mutta eri keinoin.

Opinnäytetyöni ensimmäisessä pääluvussa käyn läpi teosten sanallistamista kiinnittäen
huomion näyttelyteksteihin ja nimeämiseen. Apunani tässä mutkikkaassa matkassa on
Kai Mikkosen Kuva ja sana (2005) ja Pilvi Porkolan Esitys tutkimuksena (2014). Dialogia
leipätekstin kanssa käyvät myös omat päiväkirjamerkintäni.

Toisessa pääluvussa havainnollistan autofiktiivisen tekstin avulla, mitä taiteellinen työ-
kentelyni pitää sisällään. Tällä hetkellä haluan kertoa taiteestani juuri näin. Teksti on kol-
laasi ajatuksenjuoksusta, havainnoista ja elämisen merkeistä. Siinä on totuutta ja tarua,
hyppiviä rivejä ja kuvia. Yritän tavoittaa samanlaista hetkellisyyden tunnetta sanojen
avulla kuin kuvankin kanssa. Toivon, että kokijalle jää tilaa tulkita ja harhailla. Hyväksyn,
etteivät kuva ja teksti ole välttämättä tasavertaisia yhdessä, mutta ne pystyvät täydentä-

mään toisiaan tavalla, joka tekee kokonaisuudesta monimuotoisen. Teksti pohjautuu päiväkirjamerkintöihini, mutta käyn vuoropuhelua muun muassa Saara Turusen Sivuhenkilö-romaanin kanssa.

Kuva 1. Anu Perkkiö, Kukasta miekaksi (2018).

2 HASSUT, HUPSUT SANAT JA MERKITYKSET

Tässä luvussa kerron aluksi työskentelystäni, jonka jälkeen havainnoin suhdettani sanallistamiseen. Luon katsauksen tuntemuksiini kirjoittamisesta ja niissä tapahtuneissa muutoksissa, esittäen oivallukseni kirjoittamista kohtaan. Käyn läpi henkilökohtaisella tasolla, miten suhtautumiseni kirjoittamiseen on muuttunut ja miten olen oppinut käyttämään tekstiä minulle hyödyllisellä tavalla.

Siirryn tarkastelemaan teosten ja sanallistamisen keskinäistä vuorovaikutusta, syventyen havaintoprosessiin. Tämän jälkeen pohdin tekstin ja teosten yhteyttä näyttelykonseptissa, töiden nimeämisessä ja päiväkirjaamisessa. Lopuksi kirjoitan omaelämäkerrallisesta havainnoinnista.

2.1 Lyhyesti työskentelystäni

Työskentelen lähinnä maalauksen ja piirustuksen parissa. Joskus tiedän hyvinkin tarkkaan, mitä teen. Toisinaan asiat vain tapahtuvat. Sanoitan tekemisiäni päiväkirjaamalla. Erilaisten lappusten, luonnos- ja päiväkirjojen väliin päätyy usein huomioita tuntemuksista ja kokemuksista. Luonnollisesti kuvaan elämää myös piirtämällä ja maalaamalla. Kirjaimet, sanat, kuvat, hetket, muistot. Siinäpä sitä.

Jos osaisin kuvata kaiken sanoin, kirjoittaisin pelkästään. Jos osaisin kertoa kaiken kuvin, maalaisin vain. Välillä tuntuu, etten osaa kumpaakaan. Joskus taas virtaan kaiken mukana, pystyn muovautumaan runoilijaksi ja maalariksi samaan aikaan tai ainakin uskottelen itselleni niin.
– ote päiväkirjasta

2.2 Kirjoittamisen häpeä

Suhteeni kirjoittamiseen on ollut ristiriitainen aina. Se on kiteytynyt omien ja myöhemmin koulusta tulevien vaatimusten ympärille. Olen nauttinut vapaasta kirjoittamisesta, mutta tekstityylivaatimukset ja säännöt saivat paloni sammumaan. Nyt ilmoitan juuri sinulle, into on palannut!

Nuorena kirjoitin tarinoita ja runoja. En tietenkään näyttänyt niitä kellekään, koska häpesin. Häpesin sentimentalisuuttani ja melankolisuuttani ja pelkäsin ”paljastuvani” muille, jos tekstini tulisi julki. En halunnut kenenkään uhkaavan sitä mieleni paikkaa, jossa sain avata tunteeni kenenkään kyseenalaistamatta.

Sitten tuli analyttisten tekstilajien aika. Koin, etten menestynyt tai ollut tarpeeksi hyvä kirjoittaja. Sanat kahlittiin tuottamaan tekstiä raamien sisällä. Ihan kuin en olisi enää osannut ajatella tai sanoa niitä asioita, joita minulta odotettiin. Motivaationi katosi, enkä löytänyt iloa kirjoittamisesta. Hyväksyin vain ”syvennä analysia ja jäsennä paremmin” - kommentit esseiden lopussa, ja tein seuraavan yhtä puuduttavan esseen.

Sanoja ja tekstiä ei kuitenkaan pääse pakoan. Lauseiden rakentamista ja muovaamista. Ajatusten kirkastamista, sitä jäsentelyä ja kielenhuoltoa. Siellä jossain se ”äikkämörkö” vielä asustaa ja saa minut istumaan turhautuneena valkoisen paperin edessä, josta pitäisi tulla näyttelyhakemus, näyttelyteksti tai taiteilijaesittely. Tuijottelen maalauksiani pohtien, mikä nimiehdotuksista olisi sopivin. Kykenemättömyyden ja osaamattomuuden tunne osuu muistoissa jonnekin häpeällisten tunteiden kirjoon. En kuitenkaan osaa kirjoittaa niin kuin pitäisi.

Natalie Goldberg kommentoi kirjassaan Luihin ja ytimiin, että on turhaa aloittaa kirjoittamista suurilla päätöksillä ja ladata ne odotuksilla (Goldberg 1986, 27). Tällaisia odotuksia olen asettanut ja kokenut henkilökohtaisesti suhteellisen paljon kirjoittaessani taiteestani. Näin ollen olen opetellut uudelleen kirjoittamaan. Kuinka hassua todeta tämä, mutta niin se on! Oivalluksena on ollut rohkeus kirjoittaa ilman mitään sääntöjä. Saan kirjoittaa sanat miten päin vaan, olla niin dramaattinen tai arka kuin haluan, rikkoa oikeinkirjoitus- ja välimerkkisääntöjä ja jopa tuntea onnistumista. Kirjoittaa ihan mitä tahansa, miten haluan. Oi, mikä vallankumouksellinen elämä! Kirjoittaminen on alkanut tuntumaan taas vapaalta, luovalta ja hedelmälliseltä. Siitä on tullut minulle tekijänä lähes yhtä havainnollistava media kuin kuvistakin.

*Kuvat ja sanat kulkevat jatkuvasti rinnakkain ikään kuin pohjatyönä tai jatkuvana luonnoksena.
– ote päiväkirjasta*

2.3 Havainnoinnista

Visuaalinen havaintoprosessi eroaa lukemisesta. Kai Mikkosen mukaan kirjallisuudessa havainnointi tapahtuu vahvasti lukijan tietoisuudessa. Tarina ikään kuin muodostuu merkitykselliseksi kokemukseksi lukijan päässä tietoisuuden avulla. Visuaalisessa havainnossa taas kuva tai teos on jo itsessään olemassa, vaikkakin merkityksellisyyden kokemus syntyy tietoisuuden avulla. (Mikkonen 2005, 26.)

Ennen kuin taideteosta analysoidaan, on taustalla tunne ja sen taustalla ajatus, joka voi olla hienovarainen tai hyvinkin selkeä. Nuo tunteet ja tausta-ajatukset viitoittavat tutki-
maan teoksia ja ikään kuin keskustelevat teoksen (sanallinen tai kuvallinen) kanssa. Si-

säisen maailman puhe, ajattelu, voi olla sekavaa. Yksittäisiä sanoja tai muistoihin perustuvia tuntemuksia. Välttämättä siitä, analysoidaanko teoksen tarkoitusta vai prosessoidaanko omia heränneitä kokemuksia, kielellisyys on välttämättä läsnä. Merkityksiä jäsennellään sanoin. (Mikkonen 2005, 17.)

Taiteen merkityksellisyyden tai kokemuksellisuuden sanallistaminen saattaa aiheuttaa päänvaivaa niin tekijöille kuin katsojallekin. Kolmevuotias Martta Similä kysyy Helsingin Sanomien Lasten tiedekysymykset -osiossa: ”Miksi katsomme tauluja?” Niin kuin asiaan kuuluu, lapsille selitetään ymmärrettävästi. Martan kysymykseen vastasi selkeästi Katve-Kaisa Kontturi, joka kiteyttää: ”Tauluja katsomalla voi kokea, ymmärtää ja oppia uusia asioita.” Hän myös korostaa havainnoinnin ja kokijuuden antavan mahdollisuuden muutokseen: ”Kuvataiteen parissa koetut uudet tuntemukset voivat muuttaa suhdettamme maailmaan ja elämään.” (Kontturi 2020.) Martta, haluan sinun tietävän, että mietin vieläkin samaa kysymystä. Niin ja Martta, muista myös, että on okei, jos ei aina ymmärrä taulua tai sitä auki selittävää tekstiä. Jos sanat ja teokset eivät puhu samaa kieltä, en koe tarpeelliseksi osoittaa, onko syy katsojassa vai tekijässä vaan tarkastella sanojen ja teosten suhdetta.

2.4 Rinnakkain vai hierarkiassa

Välillä tuntuu, että sanat ja teokset puhuvat eri kieltä. Tällaisia toteutuksia näkyy suhteellisen usein näyttelyteksteissä. Yrityksiä jäsennellä sanoin taiteellisessa prosessissa nähtyä ja koettua, tavoitteena tuottaa jotain kokonaisvaltaista ja ymmärrettävää yhdelle A4-paperille. Sanat valjastetaan teosten alaisuuteen tavalla, joka ei aina pysty kuvaamaan kokonaisuutta. Ymmärtämättömyys voi tietenkin johtua myös lukijan tai kirjoittajan harjaantumattomuudesta. Kuinkahan monta kertaa olen poistunut galleriasta ymmärtämättä teostekstin ja näyttelyn yhteyttä. On siis selvää, että sanojen ja teosten välillä olevalla yhteydellä on ainakin kokemuksellista merkitystä.

Kokemuksellisuus on läsnä myös koko taiteellisen työskentelyn prosessissa. Pilvi Porkola avaa omaa työskentelyään näin: ”Koen, että taiteellinen prosessi on usein sekavaa. Tai ehkä voisi tarkentaa, että se on assosiativista tavalla, jota on paitsi vaikea hahmottaa ennalta, myös yllättävän vaikeaa määritellä jälkikäteen.” (Porkola 2014, 27.) Työskente-

lyn hahmottamisen hankaluus on samaistuttavaa, eikä sen kiteyttäminen johdonmukaisesti sanoin ole helppoa. Tässä on myös yksi syy, minkä takia kirjoitan ylös mitä päähäni sattuu milloinkin nousemaan. Purkaakseni sisälle kerääntyvää sakkaa ja helpottaakseni yrittystä tietää mitä teen. Antaen itselleni luvan olla *tietämättä* mitä teen.

Yleensä näyttelyteksti koostuu ainakin kahdesta osiosta, joista toisessa esitellään taiteilija ja toisessa näyttelyn sisältöä. Mitään selkeää ohjetta siihen, minkälainen näyttelytekstin sisältöä kuuluvan osion tulisi olla, ei ole. Näyttelytekstit muuntuvat myös esityspaikan mukaan (vrt. galleria, museo, internet). Se kenelle kirjoitetaan ja mikä oletettava kohderyhmä on, osaltaan määrittää tapaa kirjoittaa. Tutkija, kuraattori Jonni Saloluoma avaa näyttelytekstin merkitystä näin:

Minulle näissä teksteissä on tärkeitä lyhyys ja keveys, selkeys ja ymmärrettävyys; olisi ihan kivaa jos näyttelykävijäkin ymmärtäisi mitä kuraattori yrittää sanoa. Hyvä näyttelyteksti on helppolukuinen, suhteellisen viitteellinen ja sen pääasiallinen tarkoitus on antaa paitsi tietoa, myös vihjeitä ja ajatuksia tulkinnoille ja taiteen kokemiselle sekä niille, joille se on tärkeitä, avaimia teosten ymmärtämiseen. (Saloluoma 2018.)

Kiasman erikoissuunnittelija Sanna Hirvonen kommentoi ytimekkäästi asiaa näin:

Museotekstien tavoite ei ole oman asiantuntijuuden osoittaminen tai kollegojen vakuuttaminen. Niiden tavoite on yleisön palvelu. Siksi on uskallettava kirjoittaa niille, jotka tekstejä tarvitsevat. (Hirvonen 2014.)

Yksi mielenkiintoinen lähestymistapa näyttelyn sisältöä kuvaavaan osaan on kertoma-kirjallinen tai runollinen ote, jossa tulkinnallisuus on mahdollista. Tiedostan, ettei tämä ole välttämättä kaikkiin tilanteisiin paras tulokulma eikä tietenkään luontevin tai sopivin tapa kaikille taiteilijoille. Kuitenkin koen, että tällä tavoin sanat eivät alistu teosten alaisuuteen vaan ikään kuin nousevat samalle tasolle. Mieltäni askarruttaa kysymys, voiko näyttelyteksti olla itsenäinen teos muiden joukossa? Miksi ei voisi.

*Atomipommi kainalossa
kuulin kokevan
keho kieppuu, ympärillä uljaiden maiden
pirstaloituu, rakentuu
ja kaiken jälkeen olemme vapaita.
Amor amor amor.
– ote päiväkirjasta*

2.5 Hyi, en halua nimetä – kokijuudesta ja tietämisestä

Teosten nimeäminen on myös vahva tapa käyttää sanoja. Se on tärkeä osa teosta ja haluamattaankin ohjaa katsojaa. Näyttelyissä vierailijat usein kiertävät nimilista kädessään lukien ensin nimet ennen teosten katsomista. Sanat antavat viitteitä siihen, miten tulkita teosta. Tässä korostuu ihmisen luonnollinen halu ymmärtää ja etsiä totuutta. Tarve saada tietää pohjimmainen ajatus ja perustelu (taiteelliselle) teolle.

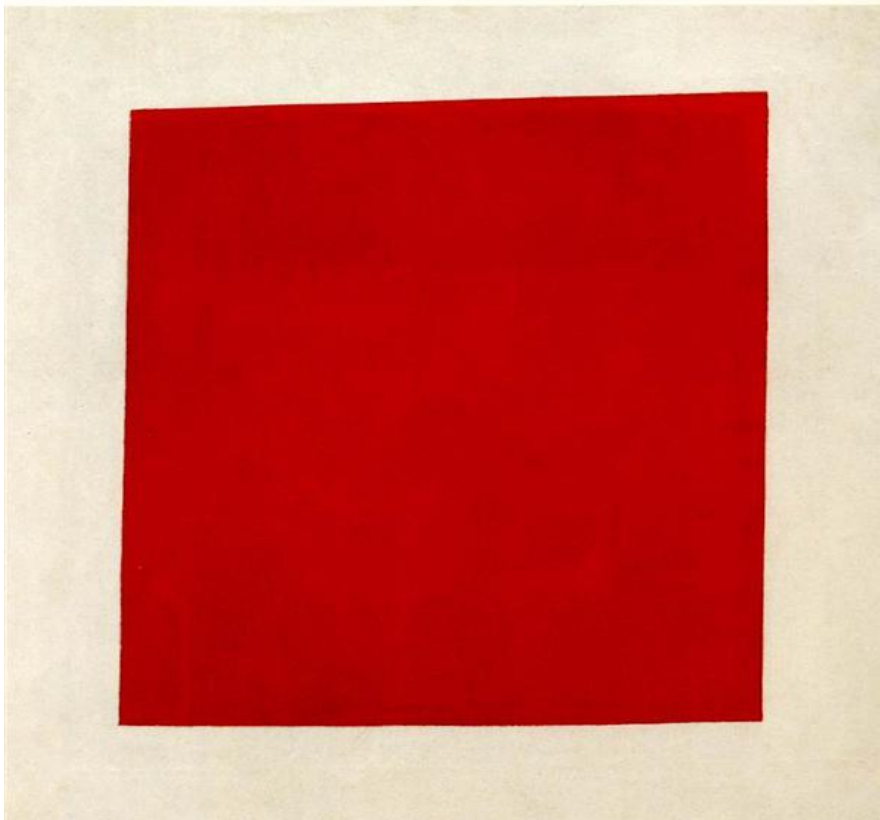
Länsimaisessa filosofiassa tietäminen on sidottu rationaaliseen järkeen ja järjestykseen, jonka periaatteet näkyvät myös kuvaa katsottaessa (Sakari 2000, 78). Näkyvä on todellista ja todellisuus on tietämistä. Kuvassa taas merkitykset saattavat olla piilotettuina eri tasoissa, jotka eivät välttämättä ilman taustoitusta selviä katsojalle.

Tietäminen voi kuitenkin olla jotain muutakin kuin näkemiseen perustuvaa todellisuutta. Se voi olla harhailua ja merkitysten etsimistä kuvien ja sanojen viidakossa. Koetun sitomista omaan historiaan ja sitä kautta tulevan merkitykselliseksi todellisuudeksi kokijalleen. Tuula Sakaranaho kommentoi kokemusten kietoutuvan tulkintojen ketjuihin, jotka rakentuvat eri tavoin kokevien yksittäisten ihmisten ilmaisuista. ”Kulttuuristen kokemusten tutkimus on siten aina erilaisten tulkintaketjujen auki kerimistä ja nimeämistä” (Sakaranaho 1999, 90).

Tietäminen voi olla myös intuitiivista. Intuitio nähdään usein logiikan vastakohtana. Asta Raami (2020, 24, 45) kuitenkin tarkentaa intuition olevan kykyä nähdä piilossa oleva logiikka yhteyden avulla. Mielestäni kuvataiteen tai sanataiteen kohtaaminen intuitiivisella, yhteyttä luovalla tavalla avaa oivalluksia elämän merkityksestä. ”Intuition tuoman tiedon aktiivisessa hyödyntämisessä on siis kyse erottelukyvystä ja oikeiden merkitysten tunnistamisesta” (Raami 2020, 56).

Nähdyn ja koetun ristiriidasta hyvä esimerkki on Kasimir Malevitsin Punainen neliö (1915), joka analyyttisen alaotsikkonsa mukaan on realistinen maalaus maalaisnaisesta kahdessa ulottuvuudessa (Mikkonen 2000, 33). Ajatellaan jos Punainen neliö olisikin nimeltään Maalaisnainen punaisessa mekossa, miellelyhtymämme ja sitä kautta tulkintamme maalauksesta olisi tyystin toinen. Kuvataiteilija Hanna-Leena Heiska on kommentoinut: ”Maalauksen ymmärtäminen voi olla hidasta, jos ajattelee, että se täytyy ymmärtää oikein” (Heiska 2019). Olen samaa mieltä, oikeaa tapaa ymmärtää taidetta ei ole. Ehkä tässä on yksi mahdollinen syy tekstien ja teosten väliselle ristiriidalle. Näyttelyteksti

tai teosnimi antaa meille viitteitä, jotka voivat olla täysin ristiriidassa oman (taide)kokemuksen kanssa, jolloin yritys ymmärtää kokemusta ikään kuin raamitetaan tai suljetaan ja sitä kautta latistetaan. Eihän taidetta tarvitse loogisesti ymmärtää. Se voi resonoida tasolla, johon järki ja logiikka ei ylety. Joten hus hiiteen näyttelytekstit ja nimelistat, jos siltä tuntuu!

Kuva 2. Kasimir Malevits, Punainen neliö, 1915 (Malevits 2016). wikiart.org.

2.6 Didaisdaa omaelämäkerrallisesti daa

Henkilökohtaisuus näkyy työskentelyprosessissa, eikä sitä voi myöskään kieltää lopullisessa työssä. Omassa työskentelyssä pyrin kuitenkin välttämään lopputuloksen sitomista suoraan henkilökohtaiseen elämäni. Omaelämäkerrallisesta tyylistä onkin sanottu, ettei sen tarkoitus ole kertoa tarinaa itsestä vaan käyttää yksityiskohtia omasta

elämästä tutkiakseen jotain universaalimpaa (Heddon 2008, 5). Johannes Itten huomauttaa sisäisen tai ulkoisen maailman havainto-opiskelujen olevan jokaisen tekijän henkilökohtainen valinta (Itten 1961, 79). Tässä havaintoprosessissa koen viilautuneeni enemmän sisäisen maailman kuvaukseen. Päiväkirjaaminen tukee mielestäni kumpaa-kin havaintotapaa. Sisäistä, mutta myös ulkoista havainnointia. Tekstien puikkelehtiminen oman maailman ja tarkan ulkoisen kuvauksen välimaastossa antaa tilaa ja vapautta kokea havainnot vain yksittäisinä huomautuksina. Yhtä vähäpätöisinä tai pätevinä. En siis halua tehdä suurta eroa sisäisen tai ulkoisen havainnoinnin välille, koska kyse on kuitenkin valinnoista, joihin tartun. Olen tietoinen ulkoisen havainnoinnin subjektiivisuudesta, päätän miten ja mihin huomioni kiinnitän ja miten sitä kuvaan. Tavallaanhan ulkoinen muuttuu myös osaksi sisäistä havainnointia juuri valintojen takia.

Tuomas Nevanlinna korostaa, että ”taiteilija ei tutki omia teoksiaan, vaan omilla teoksillaan” (Nevanlinna 2008). Hänen mukaansa kirjoitettu osa ja taiteelliset teokset tutkivat samaa asiaa, kumpikin omalla tavallaan, mutta toinen toistaan valaisten. Omassa työskentelyssäni koen, ettei ilman sanaa olisi kuvaa ja toisin päin. Ne vuorottelevat toistensa kanssa, muodostaen työskentelyni pohjan ja lopulta myös lopputuloksen. Havainnoin elämisen merkkejä, kokemuksia, sanoitan arkeani. Kirjaan ylös kaikenlaista luritusta ja kujerrusta. Jotkut asiat olen kuullut kadulla, toiset taas tulevat päästäni. Osa on tapahtunut ja totista totta, toiset ei. Päiväkirjaaminen tai ylös kirjaaminen on olennainen osa työskentelyäni. Ei välttämättä kuvauksena siitä mitä konkreettisesti kuvataiteessani teen, mutta vahvana havaintovälineenä elämästä. Taide ja elämä kun limittyvät suhteellisen luonnollisesti toisiinsa. Pilvi Porkolan sanoin ”viimekädessä kysymys ei ole vain taiteesta vaan ihmisenä olemisesta laajemmin” (Porkola 2014, 205).

Olen tehnyt paljon taiteellista ja kirjallista työtä purkaakseni henkilökohtaista kipua. Huomasin kivun pysyvän, olevan enemmän läsnä. Luulin sen menevän pois, mutta ei se mennyt. Jätin kivun huomiotta. Keskityin johonkin neutraalimpaan. En välttämättä iloon, mutta en suoranaisesti enää kipuun. Se on tuntunut auttavan itseäni, ei pelkästään taiteen tekijänä vaan myös henkilökohtaisesti. Jos näitä nyt voi erotella.

Taiteen tekeminen on enemmän tai vähemmän kehollista ja kokemuksellista toimintaa. Isolle kangaspohjille maalatessa on kuroteltava ja liikuttava kankaan edessä. Tulee kuuma, on hiki ja käsi krampppaa. Joskus musiikki pauhaa ja on pakottava tarve tanssia samalla. Toisinaan on hyvin hiljaista, ainoa ääni on siveltimen rapina kuivaa kangasta vasten. Keskittyneesti tuhraan yksityiskohtia ja voi jehna, se se vasta on ihanaa. Parhaimmillaan ja pahimmillaan kotiin palatessa on tyhjä, kaikkensa antanut olo. Silloin

yleensä päähän muodostuu sanoja. On sanoitettava, miltä **tuntuu**. Taide ja taiteen tekeminen avautuu minulle energioina. Samaistumisena ja erkaantumisena. Sellaisena sallittuna tekijänä. Taiteella, niin kuva- kuin sanataiteella, on lupa resonoida miten tahansa. Omassa työskentelyssäni ne näyttäytyvät tasa-arvoisina **tunnelman** luojina. Minulle niissä on loppujen lopuksi kyse samasta asiasta. Aaltoliikkeistä, virtauksista, virittäytymisestä ja sallitusta tilasta **tuntea** häpeilemättömästi.

Kuva 3. Roi Vaara, Artist's dilemma, 1997 (Vaara 2015). youtube.com.

3 MARTTA ON ELÄNYT YHTÄ KAUAN KUIN MINÄ OLEN OLLUT TAIDEKOULUSSA

Opinnäytetyöni edellisessä osassa olen kirjoittanut teosten ja sanallistamisen vankasta suhteesta. Sanojen merkitystä ei pääse pakoon, vaikka kirjoittaisi maalauksen taakse ”nimetön”.

Tässä pääluvussa aion sanoin ja kuvin kertoa omasta taiteellisesta työstäni viimeisen kolmen vuoden ajalta. Tämä työ koostuu runollisista fragmenteista, päiväkirjamerkinnoistä, maalauksista ja tekstiviitteistä, jotka ovat sykehdyttäneet. Siinä on väriä ja kohdistuksia, jumeja ja hiljaisuutta. Toivoakseni myös vapautta. Se on havainnointi elämän ja taiteen limittymisestä tavalla, joka on muodostunut minulle merkitykselliseksi. Tämä työnäyte sellaisenaan olisi turhan pitkä näyttelytekstiksi, mutta mitä jos sieltä nappaisi yhden sivun ja kieltäytyisi puristamasta teemoja sanoihin kuten identiteetti, valta, rooli.

Vielä ennen varsinaista työnäytettäni näytän seuraavalla sivulla vanhan näyttelytekstini, josta olen yliviivannut turhan raskaat kiteytykset pois. Jos haluan antaa katsojan vapaasti assosoida teosten äärellä, koen etten voi todeta teosten tai näyttelyn teemoja yksinkertaistetusti yksillä avainsanoilla. Nyt jos tekisin toisin, antaisin enemmän hiljaisuutta ja tilaa.

Enemmän tiloja! Enemmän yhteyksiä! Voiko niitä olla koskaan liikaa?

Haaveilen lyyristen tuulten puhaltavan uusia virtauksia myös meille. Sillä me tarvitsemme lisää tiloja villiintyä! (Sevón 2018, 6.)

Mediatiedote / Vapaa julkaistavaksi

B-galleria

Aninkaistenkatu 5 L 5
20100 Turku
+358 (0) 44 284 5381
bgalleria@gmail.com
www.bgalleria.net

Ti–Pe / Tiis–Fre / Tue–Fri 12–18
La–Su / Lör–Sön / Sat–Sun 12–16

Anu Perkkiö: Never Ending Mankeli
B-gallerian Projekttila 16.10.–27.10.2019
Avajaiset tiistaina 15.10. klo 18-20. Tervetuloa!

Mun kaveri sanoi, että sen äiti mankeloi kaikki liinavaatteet.

"Joo nii munki".

Ei meillä edes ole mankeliä. Mankeli on ihana laite, vaikken mä ole koskaan semmosta käyttänytkään. Tiedän, miten se toimii ja se riittää.

Nykyään mankelien puristusvoima säätyy automaattisesti tekstiilin paksuuden mukaan. Puristusvoima litistää syötetyn kankaan kuitupäät niin, että epäpuhtauksille jää vähemmän tarttumapintaa ja tekstiili säilyy puhtaana pidempään.

Kestävät metallitelat ja vahva rakenne.

Joskus kankaat saattavat "vetää" mankeloitaessa. Se johtuu siitä, ettei kankaan kude ja loimi ole yhdeksänkymmenen asteen kulmassa toisiinsa nähden. Näin ollen, ne pääsevät venähtämään. Mankeloitaessa suurin paine kohdistuu saumoihin. Mikäli vinossa oleva sauma osuu joka kerta samaan paikkaan, saattaa kangas mankeloinnin seurauksena haurastua ja rikkoontua.

Ei nekään vaan aina jaksa. Se on sitä ainaista hallintaa ja hallinnan menetyksen pelkoa.

Anu Perkkiö (s. 1993) on kolmannen vuoden opiskelija Turun Taideakatemiassa.

Työskentelyn lähtökohtana on yleensä kiehtova kuva, ajatus, tarina tai tunnelma.

Teoksissa esiintyy usein hahmoja, joiden ulkoiset yksityiskohdat on piilotettu tai häivytetty pois, jolloin jäljelle jää vain osia identiteetistä. Katsojaa ohjataan kiinnittämään huomio tunnelmaan, pintaan, liikkeeseen ja materiaaliin.

"Haluan luoda maailmoja ja tarinoita, jotka kertovat tarinaa rytmin, värin ja muodon avulla. tarinat voivat olla herkkiä, rajuja, oikukkaita. Ristiriitaisia ja toiveikkaita.

Loppujen lopuksi maalaukseni kuitenkin käsittelevät henkilökohtaisesta näkökulmasta ihmisyyden, identiteetin, vallan ja roolien yhtymistä ja pirstaloitumista."

Vanha näyttelyteksti. Jos nyt saisin päättää, ottaisin ylivivaatut kohdat pois.

Lukuohje:

*Vaaleanpunaiset
kursivoidut pätkät ovat editoimattomia otteita päiväkirjastani.
Ne sijoittuvat aina oikeaan reunaan.*

Keltaiset yliviiva~~ukset~~ ovat nopeita huomioita. Tulkitse haluamallasi tavalla.

Kertoja kirjoittaa mustalla tekstillä tasaten aina vasemmalle. Lopussa kertojan teksti alkaa pikkuhiljaa muuttumaan. Onko olennainen huomio? Saat päättää.

Vihreät tekstit ovat sitaatteja monista eri lähteistä. Lähtien aina vasemmalta, kursivoituna kuitenkin. Näkökulmia kertojan ja päiväkirjan puheenvuorojen välissä. Yhdessä sitaattissa myös yliviivaus, voit huomioida.

Kuvien alta löydät tekijän ja maalauksen nimen, sekä maalauksen valmistumisvuoden. Ota kuvat mukaan lukukokemukseen.

Ensimmäinen kohtaaminen

Sanomatta selvää, että jännitti ja hykerrytti. Uuden kaupungin ihmiset ja toiveet. Luja usko johonkin hyvään. Kaiken jälkeen, ansaittuun hyvään.

Petos daadadaadaa

Rakkaus ei hiipunut minnekään tai jos haikeus on hiipumista, niin sitten se hiipui.

*Kaupunkien laidalla, sisällä ulkona
limittäin*

Maakuntien läpi, kylien ohi, hylättyjen huoltoasemien, ylikasvaneiden oijen viertä.

Sorateille eksyneenä, lopulta oppii suunnistamaan.

Teille suuremmille, teille kiireisille.

*Matkalla epäilevän toivon kanssa, kietoutuneena kanssasi, sopeutuen elämään rytmis-
säsi.*

Maalaaminen tuntui pelastukselta ja samalla epämääräisen ammattimaiselta. Huijarisyn-
drooma oli valtavan vahva.

Ei minusta ole tällaiseen. Ottamaan tätä taidetta vakavasti. Yhtä roskaa kaikki. Tekemi-
sistä ei jäänyt paljoakaan jäljelle. Hiiltä ja akvarellia, kaistapäistä toimintaa.

*Luota siihen, mitä rakastat, jatka sen tekemistä, ja prosessi vie sinut sinne, mihin on
tarvis päästä (Goldberg 1986, 15).*

Kahden maailman odotukset.

*Särkyneiden osien kiilto. Patteriin kietoutunut ihminen. Pöydän alla, kattolampun yllä.
Sillä ja tällä puolen. Haukon henkeä, jottei sinun tarvitsisi. Nauran, jottei sinulta kysyt-
täisi.*

*Kuvaan, jottei minua kuvattaisi. Olen puoli päivää korokkeella, jottei sinua kyseenalais-
tettaisi. Valppaana tekemään ihan mitä tahansa.*

Bensan hinta on alentunut?

Laitan kädet multa ja nostan kasvin juurineen.

*Annan sen tiputtaa ylimääräiset pahkurat juuristaan kopautellen sitä tiskialtaan reu-
naan. Miksi teen niin? En tiedä.*

Pelottaa se, että tulee hulluksi.

*Punoitukselle ja kainalohielle silkkipaidassa oli monia mahdollisia syitä mutta kyyne-
leille vain yksi (Vähäpesola 2019, 45).*

Istuin varovasti nojatuoliin ja odotin jonkin aikaa, jotta se tottuisi läsnäolooni. Aivan hil-
jaa paikallani kuin patsas. Se uskalsi tulla syliini. Mikä luottamuksenosoitus.

Kuva 4. Anu Perkiö, Syli (2018). Kuva: Anu Perkiö.

Toinen kohtaaminen

HAHAHAHA

Näin unia, joissa tapahtui. Kauhean irstaita juttuja, kuolemaa ja pettymyksiä. Kehossa oli tuntemuksia, jotka eivät olleet minun. Keho tuntui ruumilta, irralliselta oliolta. Ensin nauratti ja sitten itketti.

Rohkaisen heitä jatkamaan lukemista tai kirjoittamista itkunkin läpi, jolloin he ehkä näkevät siinä toisenkin puolen, eikä tunne saa heitä pois toltaan. Älä pysähdy itkuun, mene sen läpi totuudenmukaisuuteen. Tätä on kuri. (Goldberg 1986, 25.)

Maalasin vimmatusti ja käytin paljon värejä. Kontrastisia, kirkkaita, silmiin pistäviä värejä. Öklöjä, outoja ja pirskahtelevia asioita vain tuli ulos kuin vahingossa. Lähikuvia, melkein kuin potretteja. Kuvia sormista. Keskityin saamaan kaiken kuonan ulos. Suttasin, viivasin, löin kankaita. Sattui, enkä ikinä halunnut työskennellä ja elää niin leimahtavalla tavalla. Nöyryin surun edessä ja surin.

Miten tabuista puhutaan?

Tuntuu, että halkean jonnekin menneisyyden ja nykyisyyden väliin. On vaikeaa erottaa mitkä osat kuuluvat minulle. Mitkä ajatukset, halut tai kehon osat. Elämä on suttua, jota pyörittelen kynällä paperille ja läträän ällöttävin väriyhdistelmin kankaalle tai mihin tahansa. Yritän pitää jostain kiinni, ja koska en luota mielenterveyteeni, alan kävelemään. Kävelen Naantaliin ja Kuuvannokkaan kahville. Minne tahansa, koska jos nyt pysähdyn, maailma varmaan räjähtää.

Kuva 5. Anu Perkiö, In Your Living Room (2019). Kuva: Anu Perkiö.

Kolmas kohtaaminen

Onko sinulle sanottu rohkeasti asioita, jotka satuttavat ja ovat totta samaan aikaan? Väisämättömän tosia seikkoja. Sellaisia, ettei niitä voi kiertää, kun ne ääneen lausutaan. Totuus tulee kasvojen eteen ja suutelee sinua. Näytät kuolemalta. Kylmää ja lämmintä samaan aikaan. Tabuja tökitään, avataan ja sitten korjataan kaikki, mitä sieltä sisuksesta löytyy. Liimataan ja teipataan kasaan.

”Muista, että sä oot täydellinen just tuollasena kuin oot”

Häpeä, riittämättömyys, yksinäisyys, ulkopuolisuus, viallisuus.

Sanarimpsuja, jotka voisi korvata muillakin, kuten

elämänilo, toivo, rakkaus, myötätunto, lohtu.

Ystävän neuvo,

Älä yritä löytää empatiaa ihmiseltä, joka ei sitä osaa antaa. Hyvä neuvo.

Asioita murtui sisälläni. Kyseenalaistin ystäväni tuen ja oman kykeneväisyyteni. Sellainen nuoruuden ideologinen kiihko oli hiipumassa. Halusin vain nukkua ja juoda kahvini rauhassa. Lopetin alkoholinkäytön, aloitin terapian ja leikkasin hiukset pois. Hiustenleikkuu ja nämä muutkin asiat olivat varmaan jonkinlaisia muutoksen alkuja. Jos pystyy muokkaamaan ulkonäköä, voi varmaan tehdä muutoksen sisäisessä maailmassakin.

Opettelen olemaan uudella tavalla. En haluaisi olla enää niin ankara itselleni.

*Olisiko hiukset pitänyt sittenkin laittaa kiinni? Olisinko silloin uskottavamman näköinen? Vakavasti otettava, vähemmän tytön heitukka, enemmän tärkeä? Vai olisiko se mitään auttanut? Kyllä ihmiset olisivat silti huomanneet, että olen nainen, se perheestä ja kodista kiinnostunut. Ja eikö tässä tukka-asian ajattelemisessa ole juuri jotakin sellaista, mihin naiset niin usein kompastuvat, epäolennaista? **Mutta epäolennainen muuttuu olennaiseksi, jos se on iso osa elämää, jos tietää, että hiuksia kuitenkin katsottaisiin.***

(Turunen 2018, 176.)

Taiteeni muuttui rajusta ekspressiivisestä väri-ilottelusta kerrokselliseen, hiljaisempaan.

*Ei jaksa enää huutaa,
mutta pitäisi kai. vai. tai. äh, en osaa enää sanoa oikein mitään.*

*Kaikki huutaa niin paljon täällä,
Uhanalaisesta vedenalaiseen.*

Tarvetta oman elämän teoriointiin voi lähestyä feministisen ja queer-teorian ymmärryksellä, jonka mukaan universaali diskurssi on historiallisesti epäonnistunut huomioimaan toisten kokemuksia ja todistuksia. (Sevón 2018, 4.)

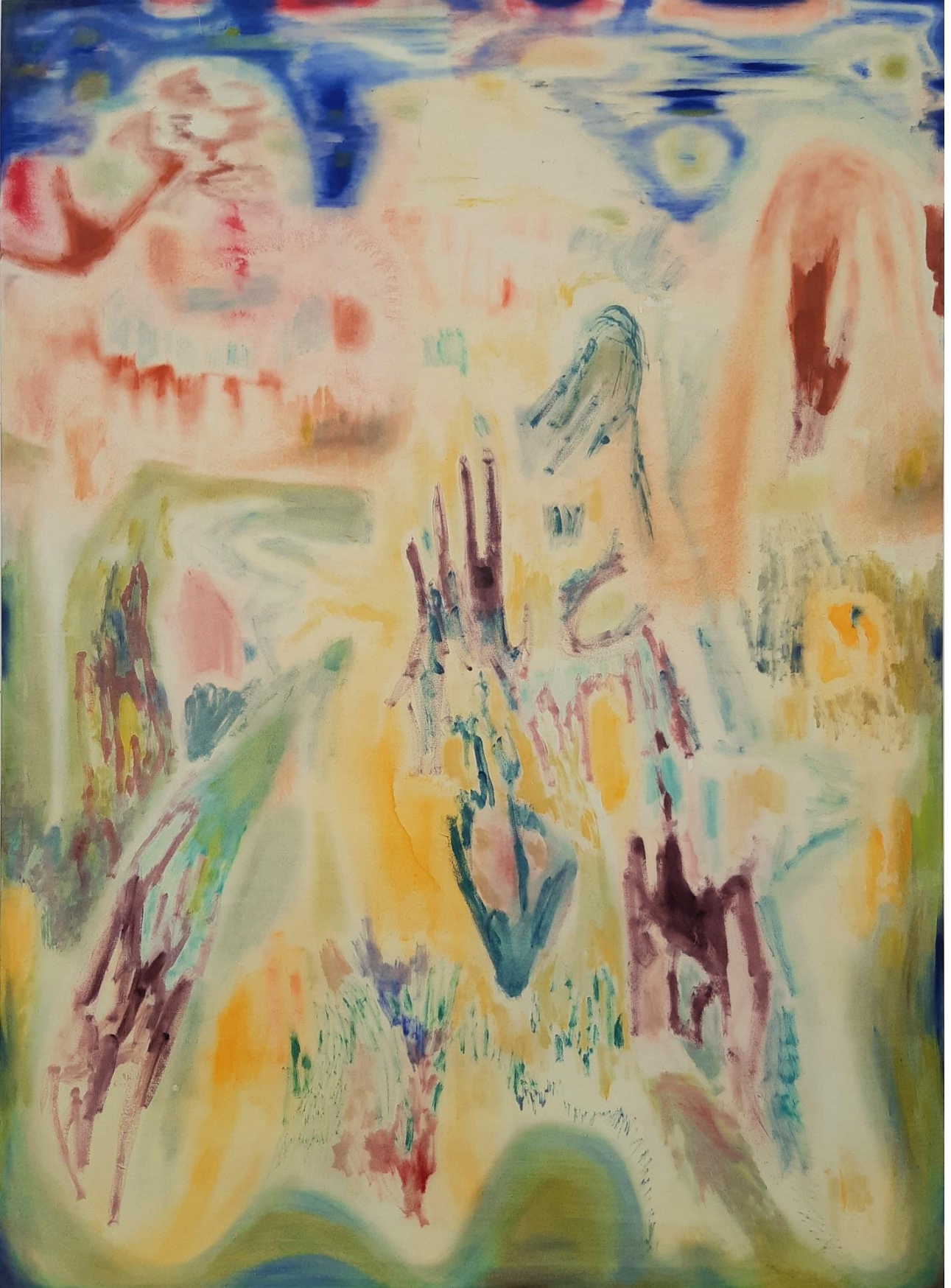
Martta, tämän takia me katsotaan tauluja.

Usein mieleeni nousee kaksi kuvaa tai oikeastaan ne ovat lyhyitä kuvasarjoja. Ensimmäisessä kädet avautuvat nyrkistä. Toisessa keho pyörähtää lennokkaasti ja kevyesti. Tanssii eteenpäin menneisyydestä välittämättä.

Uskon, että taideteoksissa oikeastaan vain henkilökohtaisella on merkitystä (Turunen 2018, 176).

Kyllä,

sanon itselleni kyllä kyllä kyllä.

Kuva 6. Anu Perkiö, Uhanalaiset (2020). Kuva: Anu Perkiö.

Kuolema näyttäytyy numeroina ja tilastoina. Olen piirtänyt erilaisia viivoja kevään aikana. Pitkää viivaa, koukeroista, hyökkäävää ja levollista. Omia tilastoja ja suhdannevaihte-
luita. En oikeastaan suunnittele viivojani. Enkä oikein muutakaan. Töiden värit ovat mus-
taa, ruskeaa, vihreää ja sinistä. Täällä vaan sisällä kyhnötellään.

On ollut aikaa ajatella. Hiljaisia katuja perjantai-iltana. En ole koskaan nähnyt kaupunkia
tällaisena. Ei kukaan muukaan tai mitä jos onkin? Mielessäni on taas se kuva tanssivasta
käännöksestä. Muodosta ja liikkeestä. Viivasta, joka jatkuu. Jatkan viivaa niin pitkälle
kuin se vaan kantaa.

*Monimutkaisiin asioihin yksinkertaisia vastauksia
Joku aina haluaa sanoa viimeisen sanan
Kyltymättömyyden tunne*

*Kymmenen vuoden takaa kutkuttava muisto kahvin tuoksuista Kalliosta
Lontoosta, Pariisista ja mummolasta.*

*Mummo aina hyräilee keittiössä
Sen lempeys saa säikyt koirat tulemaan luokse*

*Halusin pukea päälleni sen saman liian ison skottiruutuisen hameen
Odotin, milloin olisin sopivan kokoinen siihen
Sitten kun olin, en enää halunnut sitä.*

*Odotin, milloin kasvaisin
Halusin jonkun näkevän.*

Tuntuuko siltä, ettei nuoruuden tapahtumat olisikaan todellisia.

Ei tunnu. Kyllä ne totta oli kaikki. Villisilmä.

Punon ja kuron selkeyttääkseni kuvan

Viiva kiertää vimmatusti, sairastuu, kunnes taas rauhoittuu ja suoristuu.

Minkälaisia asioita sinulle kerrotaan?

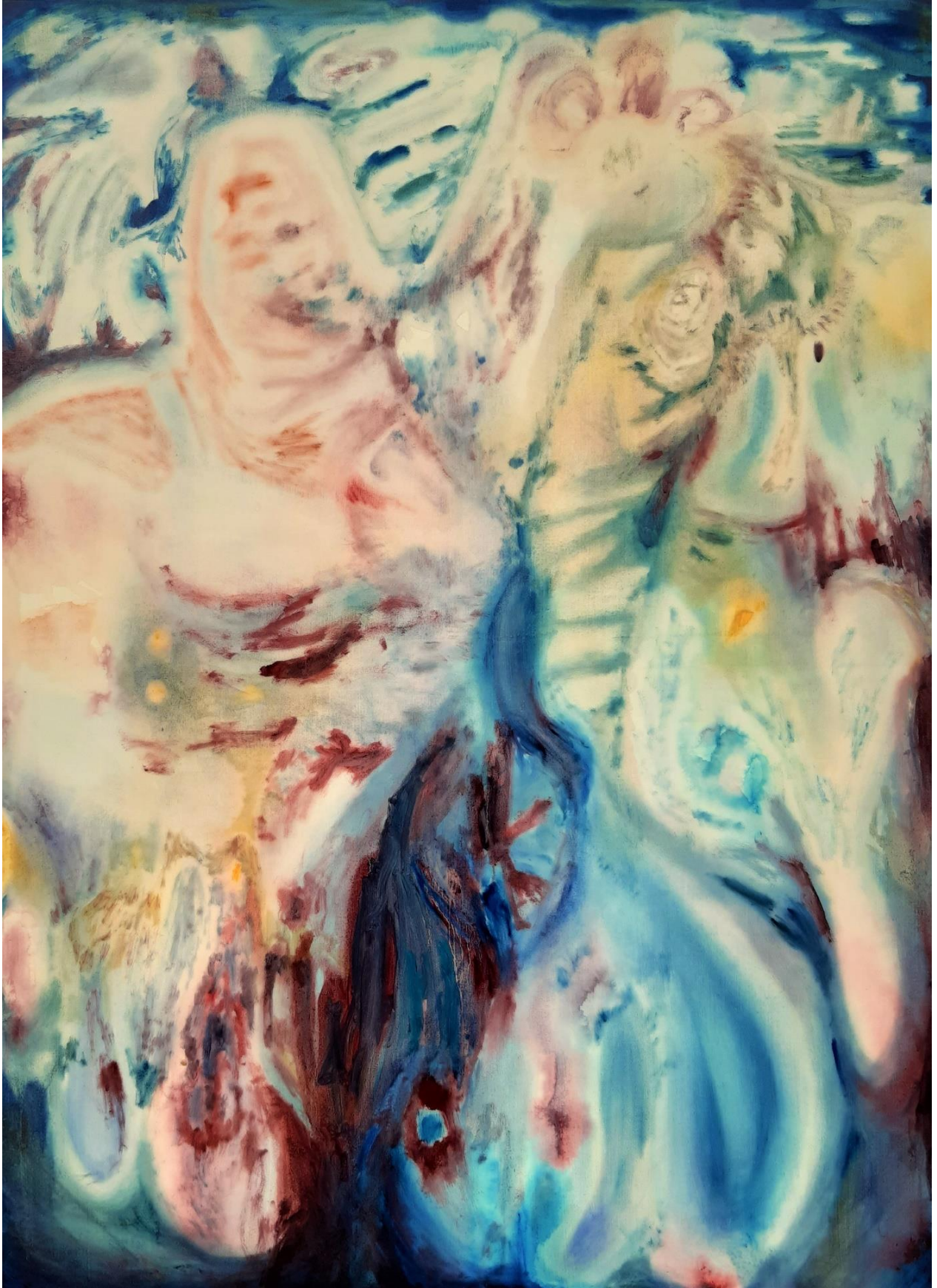
Miten sinua kuvataan ja miltä se tuntuu?

En usko, että mitään on jäänyt sanomatta, mutta vielä on paljon edessä.

Polaarinen joko tai jaottelu

Täällä on kuvia kuninkaista ja uhreista.

Kaikkea tätä vaivaa ei nähdä vain, jotta saisit valmiiksi jonkin tietyn piirustuksen, vaan jotta kartuttaisit kokemuksia (Nicolaides 1941, v).

Kuva 7. Anu Perkiö, Vedenalaiset (2020). Kuva: Anu Perkiö.

21.09.2020 Maanantai

Tuli mieleen Mänty Pubin kahvi. Maistaessani sitä ajatuksiin pomppasi Edinburghin bed & breakfast majoituksen aamiainen. Siinä kahvissa oli samanlainen, tunteja seisahtanut aromi, joka ei lähde pois, vaikka kuinka laittaisi maitoa. Syksy on taas täällä, ikkuna on huuruinen, kun sen avaa. Ei tarvitse pitää auki kuin kymmenen minuuttia niin huone on jo tuulettunut. — Hävettää, yllätys. Sanat ovat niin hankalia. Vahvoja ja voimakkaita. Suoria. Miksi ihmeessä aloitin kirjoittamaan opparia sanoista?! Tuntuu, etten hallitse niitä. Ei se mitään. Tää on tämmöinen vetinen suo mihin vaan astelin ja vielä vapaaehtoisesti haha. En tiedä miksi näin, mutta maalauksesta voisin sanoa, että sen hallitsen. En tarkoita siis sitä, että osaisin kaiken (miten voi edes osata kaikkea?) vaan sitä, etten pelkää. Olen nöyrä ja itsevarma sen kanssa, vaikka en välttämättä tuntisi onnistuvani.

Se on hyvä! Edistystä elämässä!

4 TÄMÄNKIN JÄLKEEN ON KUVIA JA TEKSTIÄ

Kirjallisessa opinnäytetyössäni olen tarkastellut teosten ja tekstin yhteyttä esitellen yhden mahdollisuuden lähestyä niiden vuoropuhelua oman työskentelyni kautta. Tuon esiin ensin oman suhtautumiseni kirjoittamiseen, jonka jälkeen tarkastelen sanallistamisen ja teosten suhdetta yhdessä. Avaan yleisiä lainalaisuuksia millä tavoin teksti ja teokset toimivat taiteen kentällä pohtien myös mahdollisia rajoitteita. Lopuksi annan työnäytteen omasta sanallisesta ja kuvallisesta työskentelystäni, joka kiteyttää kolme viimeistä opiskeluvuottani.

Tekstini teemat toimivat vahvana jalustana ja rinnakkaiseläjänä taiteellisen työni kanssa. Sanojen avulla tulkitsen ja hahmotan, en aina suoranaisesti taiteellista työskentelyäni vaan kokemaani elämää, josta taas ammennan kuvalliseen ilmaisuuni ja toisin päin. Pyrin olemaan mahdollisimman vapaa sanojen kanssa, jotta osaisin antaa vapautta myös kuvilleni. Niin, että on mahdollisimman laaja tila tulkita.

Taiteellisessa työskentelyssäni tärkeäksi nousee prosessi, ei lopputulos. Samalla tavoin kuin kynä liikkuu paperilla kirjoittaessa, se saa liikkua myös paperilla piirtäessä. En haluaisi kokea tarvetta selittää taiteellisia tekojani. Siispä yritän kehittää itselleni sopivaa tyyliä kertoa, mitä on tarpeen kertoa. Tällä hetkellä riittänee se, että kyse on omasta kuvallisesta ja sanallisesta tarkkailusta suhteessa ympäröivään maailmaan.

It is what it is.

LÄHTEET

Goldberg, N. 1986. *Writing Down the Bones. Freeing the Writer within*. Boston: Shambhala Publications.

Heddon, D. 2008. *Autobiography and Performance*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Heiska, H-L. 2019. Blogikirjoitus. Viitattu 16.09.2020. <http://www.lilou-s.fi/taide-art/kuvataiteilija-hannaleena-heiska-maalauksen-ymmartaminen-voi-olla-hidasta-jos-ajattelee-etta-se-taytyy-ym-martaa-oikein/>

Hirvonen, S. 2014. Blogikirjoitus. Viitattu 15.10.2020. http://blog.kiasma.fi/blog/i ihmiset-taiteen-parissa-ovat-paras-palaute/?fbclid=IwAR0fNUD-kpui7cz9kwdPy6vvGTIq_Ec2WVhT8S3wzNngdClp4rUsr8s5BLi8

Itten, J. 1961. *Die Kunst der Farbe (Studienausgabe)*. Ravensburg: Ravensburger Buchverlag Otto Maier GmbH.

Kontturi, K-K. 2020. Helsingin Sanomat, päivän lehti, 16.10.2020. Viitattu 16.10.2020. <https://www.hs.fi/paivanlehti/16102020/art-2000006670348.html>

Mikkonen, K. 2005. *Kuva ja sana*. Helsinki: Gaudeamus.

Nevanlinna, T. 2008. "Mitä taiteellinen tutkimus voisi olla?" Viitattu 17.09.2020 <http://mustekala.info/teemanumerot/taiteellinen-tutkimus-5-08/mita-taiteellinen-tutkimus-voisi-olla/>

Nicolaïdes, K. 1941. *The Natural Way to Draw*. Boston: Houghton Mifflin Company.

Porkola, P. 2014. *Esitys tutkimuksena — näkökulmia poliittiseen, dokumentariseen ja henkilökohtaiseen esitystaiteessa*. Helsinki: Taideyliopiston Teatterikorkeakoulu, esittävien taiteiden tutkimuskeskus.

Raami, A. 2020. *Intuitio3*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Sakaranaho, T. 1999. *Kulttuuristen kokemusten dialoginen tutkimus: vuoropuheluja Fridan kanssa*. Teoksessa *Taide, kertomus ja identiteetti*. toim. P. Houni & P. Paavolainen. Helsinki: Teatterikorkeakoulu.

Sakari, M. 2000. *Käsitetaiteen etiikka*. Helsinki: Valtion taidemuseo.

Saloluoma, J. 2018. Blogikirjoitus. Viitattu 08.10.2020. <https://www.wam.fi/blogit/wamblog/teoria-hyvasta-taidenayttelystä>

Sevón, A. 2018. *Rakkaudesta siniseen, intohimosta kieleen, halusta omaelämäkerralliseen teoriaan*. Maggie Nelson ja amerikkalaisen lyyrisen esseen lumo. Katsausartikkeli tieteellisessä aikakauslehdessä. Viitattu 23.09.2020 <https://www.utu.fi/fi/i ihmiset/aura-sevon>

Turunen, S. 2018. *Sivuhenkilö*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vähäpesola, A. 2019. *Onnenkissa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Kosmos

